

**PARIS'TEKİ MUKAYESELİ HUKUK TOPLANTILARI VE
TEMASLARI HAKKINDA PROFESÖRLER KURULUNA
TAKDİM KILINAN RAPOR [*]**

Dekan Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubah

Fransız Mukayeseli Hukuk Cemiyeti tarafından, kuruluşunun 80 inci yıldönümü münasebetiyle Pariste tertip edilen toplantılara vaki davet üzerine, yüksek heyetinizin tasvibi ve Rektörlüğün müsaadeleriyle iştirak ettim. Bendenize bu imkânın bahş buyurulmasından dolayı en derin şükranlarımı sunar, gerek adı geçen toplantılar, gerekse bazı temaslarım hakkındaki müşahede ve intibalarımın kısaca arzına müsaadelerini rica ederim.

I — Toplantılar ve müzakere mevzuları: Mukayeseli Hukuk Cemiyeti kuruluş tarihi olan 1869 dan yirmi ve elli sene sonra tertip eylediği iki toplantı ile teessüs eden ananeye sadık kalmak maksadiyle bu üçüncü toplantıyı tertip eylemiş ve ona eski iki toplantısından daha çok geniş, milletlerarası bir mahiyet vermek istemiştir. Filhakika, Cemiyet Reisi Prof. Niboyet'nin açış nutkunda da belirttiği üzere, Fransa, İkinci Cihan Harb'inden evvel Mukayeseli Hukuk çalışmalarının en başta gelen bir merkezi olmak değerini taşıyan Berlin'deki Keiser Wilhelm Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün şimdilik ehemmiyetini kaybetmesinden istifade ederek onun yerini almak arzusunu beslemekte ve bu maksatla Mukayeseli Hukuk çalışmalarına ve temaslarına yeni bir hamle kazandırmak, bu nevi faaliyetlerin merkezini Parise nakletmek kararını vermiş bulunmaktadır.

Böyle bir projenin ilk tatbik merhalesini teşkil eden son toplantılar, 17 Şubat 1949 günü, iştirak eden delege mümessillerinin Cumhurbaşkanına takdiminden sonra, öğleden evvel Yargıtay Hukuk Dairesi salonlarından birinin vakur dekoru içinde, Cumhurbaşkanının ve Adliye Nazırının huzuru ile ve Cemiyet Reisinin, Cemiyet Umumi Kâtibinin, Paris Hukuk Fakültesi Dekanının, Adliye Nezaretinde Yabancı Mevzuat Komitesi Reisinin, yabancı delegeler adına Belçika Devlet Nazırının ve en son olarak Adliye Nazırı adına Müsteşarın nutuklarıyla açıldı.

[*] Fakülte Profesörler Kurulunun 23 Mart 1949 tarihli toplantısında okunmuştur.

Hukuk Fakültesi merasim salonunda devam eden toplantılara Arjantin, Belçika, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolumbia, Danimarka, Birleşik Amerika, İngiltere, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Meksika, Holanda, Polonya, Romanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Oruguay ve Venezuela'nın elli dokuz delegesiyle La Haye Devletler Hukuku Akademisinin, Karneçi Müessesesinin, Roma'daki Hususî Hukuku Birleştirme Milletlerarası Enstitüsünün ve Unesco'nun yedi mümessili iştirak etti. Malûm olduğu veçhile, bendenizle Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. H. Cahit Oğuzoğlu, memleketimizi temsil ettik. Ayrıca davet edilen Ord. Prof. Kemalettin Birsen de bize iltihak etti. Paristeki asistanlarımız da dinleyiciler arasında bulundular.

Etüd toplantısı şeklinde vasıflandırılan bu toplantılar, daha evvel hazırlanmış yazılı komünikasyonların yapıldığı birer kongre celsesi mahiyetini değil, muhtelif memleketler hukukçularına tam bir açıklık ve serbestlikle her türlü formaliteden âri bir münakaşa usulü dairesinde fikirlerini karşılaştırmaya imkân veren bir «değirmi masa toplantısı» mahiyetini taşımakta idi. Böyle olmakla beraber, hukukun başlıca dalları olan Hususî Hukuk, Amme Hukuku ve Ceza Hukuku sahalarında mukayese metodunun kullanılmasından ortaya çıkan meseleleri aydınlatmak gayesini bilhassa gözönünde tutan bu toplantıların her birinde her üç hukuk sahası bakımından, müzakeresinde fayda mülâhaza edilen bazı noktaları göstermek ve bu suretle müzakere ve münakaşaları verimli bir istikamete tevcih etmek üzere daha evvel hazırlanan bir raporun okunmasına ve rapor muhtevasının raportör tarafından izahına lüzum görülmüştür.

A) Hususî Hukuk: Böyle bir çalışma metoduna tâbi tutulan toplantılardan 17 Şubatta yapılan birincisi Hususî Hukuka tahsis edilmiştir. Prof. Niboyet'nin Başkanlığı altında, Mukayeseli Hukuk Profesörü René David'in raporu ile başlayan bu toplantıda müzakere ve münakaşa mevzuu şu meselelerdi:

Birinci mesele : *Mukayeseli Hukuk teknikçisinin metodik hazırlanışı :* a) Bu formasyonda öğretimin rolü, düşünülebilecek muhtelif öğretim metodları, bu öğretimin mevzuu; b) Mukayeseli Hukuk ile meşgul olan ilmi cemiyetlerle işbirliğinin rolü ve bu iş birliğinde çalışma metodu; c) Araştırma merkezlerinin rolü, çalışma tarzı, araştırmacıların temini ve teknik yetiştirilme şekilleri; d) Mukayeseli Hukukla uğraşan teşekküllerin aynı memleket içinde ve muhtelif memleketler arasındaki koordinasyonlarında tatbik dileycek metod.

İkinci mesele: Hususî Hukukta mukayeseye esas teşkil edecek mevzuların metodik şekilde işlenmesi : a) Hususî Hukukta hukukun müstakbel tevhidinin mümkün olabileceği saha yani; 1 — Medenî Hukuk, 2 — Ticaret Hukuku sahalarıyla bu tevhidî hazırlıyacak mukayese metodu; b) Milli Hususî Hukukları Mukayeseli Hukuktan faydalandırabilmek için lüzumlu teknik şartlar yani Mukayeseli Hukuktan alınan neticelerin Medenî Hukuk ve Ticaret Hukuku sahalarında Milli Hukuka yapılması gereken naklinde mümkün olan tatbikat metodları.

Raportör Prof. David bilhassa Mukayeseli Hukukla iştigal edeceklerin yetiştirilmesi noktasında ısrar etti ve bu bakımdan Mukayeseli Hukuk derslerinin ehemmiyetini ve bu derslerin yabancı memleketlerin Hususî Hukukları hakkında giriş dersleriyle başlaması lüzumunu tebarüz ettirdi. Reis Niboyet'nin söz almaklığım için yaptığı işaret üzerine ilk sözü alarak, Fakültemizde Mukayeseli Hukuk tedrisatının ötedenberi lisan programlarımızda işgal ettiği ehemmiyetli yeri ve bu ehemmiyetin gittikçe artmakta olduğunu ve yapılan tedrisatta talebeye çeşitli hukuk sistemleri hakkında giriş mahiyetinde bilgi verildiğini ve bu sistemlere dâhil bazı hukuk müesseselerinin tafsilen izah olunduğunu ve kurulmasını ötedenberi arzu ettiğimiz Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün yakın zamanda kurulmasından sonra, Mukayeseli Hukuk tedrisatının daha ziyade ehemmiyet kesbedeceğini ve mümâsil yabancı müesseselerle temasa geçileceğini anlattım. İzahatım alâka ile karşılandı. Toulouse Hukuk Fakültesi Dekanı Profesör Maury, doktorada Mukayeseli Hukuk tedrisatının verimli olabilmesi için lisansta ve meselâ son sınıfta: «Mukayeseli Hukuka Giriş» mahiyetinde bir dersin okutulmasının ilmi ve pedagojik bakımlardan zarurî olduğunu anlattı. Cambridge Trinity Koleji Profesörlerinden ve Mukayeseli Hukuk Cemiyeti âzasından Hamson, Milli Hukukların öğretilmesi için mahallinde tetkikat yapılması lâzım geldiği, bilhassa İngiltere gibi örf ve âdet hukukunun hâkim olduğu memleketlerin Mukayeseli Hukuk için ehemmiyetli bir tetkik sahası olduğu fikri üzerinde durdu ve bu mülâhazalar umumî tasviple karşılandı. Bazı hatipler de, yabancı memleketlerde ecnebiler için o memleketlerin hukuku hakkında hususî dersler verilmesi, Mukayeseli Hukuk tedrisatında her memleket hukukuna tahsis edilecek giriş mahiyetindeki derslerde milli ve mahallî olanla, beşerî ve müsterek olanın dikkat ve vuzuhla tefrik ve izah edilmesi gerektiği mütalâasını serdettiler. Diğer bazı hatipler ise, Mukayeseli Hukukun sadece bir araştırma metodundan ibaret olduğu, bazıları da Mukayeseli Hukukun Hukuk ilminin müstakil bir şubesi olduğu fikirleri etrafında mülâhazalar ileri sürdüler.

Fakat itiraf etmek lâzımdır ki, Hususî Hukuka ayrılan bu toplantıda müzakere ve münakaşalar çok umumî ve müphem bir şekilde cereyan etti. Bu yüzden bazı vazih prensiplerin veya esasların ortaya çıktığı görülemedi. Bu sebepten dolayı Prof. Kemalettin Birseni, konuşmaların hararetili bir safhasında söz alarak müzakerelerin lüzumundan fazla dağıldığından, esaslı fikirlerin kaybolduğundan şikâyet etti ve müzakerelerin Prof. David'in gayet iyi işaret ettiği noktalar üzerinde tekâsüf ettirilmesi lâzım geldiğinden bahsetti. Buna rağmen bu birinci toplantı arzu edildiği derecede vazih ve müsbet mecraya maalesef sokulamadı.

B) Amme Hukuku: 18 Şubatta yapılan ikinci toplantı Amme Hukukuna tahsis olunmuştur. Devlet Şûrası âzası ve Paris Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Amme Hukuku Şubesi Direktörü Mr. Puget'nin riyaseti altında Paris Hukuk Fakültesi Esas Teşkilât Hukuku Profesörlerinden Chevalier'nin raporu ile başlayan bu ikinci toplantıda müzakere ve münakaşa mevzuu şu hususlardı:

Amme Hukuku sahasındaki mukayeseli hukuk tetkiklerinde *Gény*'nin klâsikleşen *donné* ve *construit* tefrikinden hareket etmek fikri sadece bir mülâhaza olarak ileri sürüldü. Bu esasa göre:

Evvelâ, *donné*'nin tetkiki lâzımdır. Bu bakımdan Mukayeseli Hukukla uğraşanlar hukukunu tetkik etmek istedikleri muayyen bir milletin milli mizacını, milli tarihini, içtimai, iktisadî ve siyasi bünyesini (statik şekliyle değil, devamlı oluş haliyle) tetkik edeceklerdir. Binaenaleyh, mukayesecinin hususî bir fikrî terbiyeye malik olması gerektir. Bu terbiye onun izafilik ve entüitif bir sempati duyusuna aynı zamanda malik olmasını ve her milli hukukun şuurlu veya gayrı meş'ur bir surette yaklaşımağa çalıştığı âlemsümül kıymetler hakkında beslediği bir imanla bu duyuları telif edebilmesini tazammun eyler.

Saniyen, *construit*'nin tetkiki gerektir. Burada olanla olması lâzım gelenin ayrılması mevzuubahistir. 1) *Olan* yani mevzu hukuk. Bu bakımdan: a) Mevzu hukukun meydana gelişi (gerek yazılı kanun, gerekse örfüâdet şeklinde), b) Mevzu hukukun tatbiki yani siyasi, idarî ve malî müesseselerin hakiki işleyiş tarzları tetkik edilecektir (bu, bilgi toplama ve müşahede metodunun tatbikini icabettirir ki, bilgi toplama resmî ve gayrı resmî vasıtalarla olacağı gibi, müşahede de seyahatle temin edilen şahsî müşahede olacaktır). 2) *Olması lâzım gelen* yani *Lege ferenda*. Bu bakımdan ise, a) Tamamen *millî* sahada muayyen bir memlekete bazı yabancı müesseselerin muhtemel olan nakli keyfiyeti ve muayyen bir memlekete mahsus bazı müesseselerin mukayesecinin mensup

bulunduğu memlekete muhtemel olan nakli keyfiyeti tetkik edilecektir. b) *Millerlerarası* sahada milli hukukun yabancı müesseselerle koordinasyonu imkânları ve bir müessesenin milletlerarasında tevhidî veya kâfi adette milletler arasında müşterek bir usulün tesisi imkânları tetkik olunacaktır.

Raportör Prof. Chevalier ve münakaşaya iştirak eden muhtelif delegeler bilhassa milli mizacın tetkiki üzerinde ısrarla durdular. Ben ise milli mizaç hakkında edinilen kanaatin muayyen bir zamanda, muayyen bir kanunu veya müesseseyi izah için her zaman kâfi gelemeyeceğini zira, muayyen bir zamandaki mevzu hukukun her zaman milli mizacın mâkesi olamadığı gibi, milli mizaçtan behemehal muayyen bir mevzu hukukun istikra edilmesine de her zaman imkân görülemeyeceğini, buna bir misal vermek lâzım gelirse, 1876 tarihli Birinci Meşrutiyet Kanunu Esasisini zikretmek mümkün olduğunu, bu kanunun ise milli mizacın mahsulü bulunduğunu iddiaya imkân görülemeyeceğini, muayyen mevzu hukukun izahında milli mizaca dayanmanın ancak maziye doğru geri çekilerek hayli geniş bir tarihî devrin çeşitli kanunlarını ve müesseselerini bir bütün olarak nazarı itibara almak şartıyla mümkün ve doğru olacağını söyledim. Milli tarihin ve sosyal ekonomik ve siyasî mahiyetteki milli bünyelerin tetkiki noktaları üzerinde durulmuyarak mukayeseli hukukla uğraşacak kimselerin yetiştirilmesindeki metodlar görüşüldü. Bu bahiste de, birinci toplantıda olduğu gibi, mukayeseli hukuk için hazırlanacak olanları yabancı memleketler hukukunu tetkik edebilmek için o memleketlerin tabii, tarihi, siyasî, içtimai ve iktisadî mutalarını mahallerinde tetkik etmeleri ve o memleketler hukukçularıyla doğrudan doğruya temasa geçmeleri zarureti üzerinde ehemmiyetle duruldu.

Construit'nin tetkiki bahsinde ise, zamanımızda teşriî faaliyetin aldığı ehemmiyet ve kanunların yapılışındaki usullerin ve çeşitli âmillerin tesirleri hakkında mütalâalar ileri sürüldü. Ve bilhassa kanunların tatbik meselesi üzerinde ısrar edildi. Paris Hukuk Fakültesi Amme Hukuku Profesörü Eisenmann, kanunların yapılışı ve tatbiki hakkında mensup olduğu Kelsen mektebinin görüşüne uygun olarak kanunun yabancı âmillerden müstakil surette ele alınmak suretiyle tetkik edilmesinin bir mukayeseci için lüzumlu ve kâfi olduğu fikri etrafında bazı mülâhazalar serdetti. Buna mukabil bendeniz söz alarak muayyen bir memleketin münhasıran mevzu hukuka dayanan hukukî bünyesinin gözönünde tutulmasının mevzu hukukun tatbik derecesi ve şekli hakkında emin ve kâfi bir fikir veremeyeceğini, mukayesecinin fâhiş bir hüküm hatasına düşmemesi için tetkik ettiği memleketin hukukî bünyesini siyasî, iktisadî ve içtimai bünyelerinden evvelâ büyük bir dikkatle ayırması ve sonra huku-

ki bünyenin işleyişini diğer bünyeleri gözönünde tutarak tetkik ve izah etmesi lâzım geldiğini, bu zaruret karşısında M. Eisenmann'a tuhaf görünecek bir fikri ileri sürmeyi istememekle beraber, hukukî pozitivizmin hukukçuyu ve betahsis mukayeseli hukukla uğraşan bir kimseyi tatminden uzak bulunduğunu söyledim. Vaktin gecikmiş olmasına binaen *lege ferenda* bahsi üzerinde durulamadı. Bu sebeple, münakaşası derpiş edilen bütün noktalar aydınlatılamamış olmakla beraber, Amme Hukukuna tahsis edilen bu toplantıda münakaşalar muayyen noktalar üzerinde teksif edildi ve ileri sürülen mütalâalar daha ziyade vuzuh ve sarahat arzetti.

C) Ceza Hukuku: 19 Şubatta yapılan üçüncü toplantı Ceza Hukukuna tahsis edilmiştir. Paris Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Profesörü ve Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün Ceza Hukuku şubesi müdürü M. Donnedieu de Vabres'in başkanlığı altında Paris istinaf mahkemesi âzâsından Mukayeseli Hukuk Cemiyeti Umumî kâtibi M. Marc Ancel'in raporu ile başlayan bu toplantıda müzakere mevzuu olarak ileri sürülen hususlar şunlardır:

1 — *Ceza Hukukunun mukayeseli metod karşısında arzettiği hususiyetler:* a) Hukuk kaynaklarının rolü: Bilhassa *Nulla poena sine lege* kaidesine binaen yazılı kanunun hususî ehemmiyeti ve yazılı kanunun tefsirine müteallik prensipler ve bilhassa *odia nestringenda* kaidesinin suçun hukukî tarifi üzerindeki tesiri; b) Her memlekette Ceza Kanunlarının inkişafında müessir olan felsefî, içtimai, iktisadî ve siyasi mutaların tamamlayıcı rolü ve ceza politikasında siyasi âmilin hukukî ehemmiyeti; c) *Dar mânada* anlaşılma şartıyla her tenkil sisteminde ceza hukukuna müteallik esasların oynadığı rol, meselâ mahkeme teşkilâtı (Jürinin mevcut olup olmaması), müdafaa hakkının teminatı, savcılık teşkilâtı ve salâhiyetleri; d) *Geniş mânada* anlaşılma şartıyla her tenkil sisteminde Ceza Hukukuna yardımcı ilimlerin oynadığı rol. Kriminolojik etüdlerin vaziyeti, yardımcı ilimlerin kriminalistler tarafından kullanılması; hekimler, fiziyolog ve psikoloğlarla sosyoloğ ve hukukçular arasındaki işbirliği.

2 — *Ceza Hukukunda mukayeseli hukuk araştırmalarına has mevzu:* a) Tenkil müesseselerinin millî zaviyeden müşahedesi. Bu bakımdan tenkil müesseselerinin her memlekette doğdukları muhit ve şartlar içinde tahlili ve bu tahlilin zorlukları: Teşebbüs, iştirak ve emniyet tedbirlerinden alınan misaller; b) Tenkil müesseselerinin beynelmilel zaviyeden müşahedesi. Bir memleketin tenkil müesseselerinin diğer bir memleket

tarafından taklidi: Çocuk mahkemeleri, probation, cebir ve meşru müdafaa halinden alınan misaller. Bir memleketin tenkil müesseselerinin aynen başka bir memlekete nakli: Jüri, çocuk himaye meclisleri, ceza infaz hâkimleri ve nihayet zamanımızın büyük teşriî cereyanlarının tayini: Meselâ suçlu çocukların statüsü, ailenin cezaî himayesi, içtimaî müdafaa müesseseleri, saikin aranması ve yeni ceza hukukunda sübjektivizm, cezaların terbiye edici tedbirler haline istihalesi, kısa hapis cezalarının kaldırılması gibi.

3 — *Ceza hukukunda mukayeseli hukuk araştırmalarının neticeleri:*

Bu neticenin, a) pratik bakımdan ehemmiyeti: Teşriî politika ve kazai tefsir; b) Doktrinal bakımdan ehemmiyeti: Müsterek bir doktrinin meydana gelmesi, teknik tahlilin inkişafı, âlemsümül karakterde tariflerin tesbiti; c) Beynelmilel bakımdan ehemmiyeti: Ceza hukukuna gerek gayri meş'ur, gerekse şuurlu bir şekilde veya müzakere yoluyla (milletlerarası anlaşmalarda, birleştirme kongre veya konferanslarında olduğu gibi) milletlerarası bir mahiyet kazandırmak. Ve nihayet mukayeseli hukukla uğraşanların ceza hukuku sahasında millî müesseselerin ıslahı gibi faydacı bir gaye mi, yoksa ceza ilminin mütalarını objektif bir şekilde müşahede etmek gibi tamamen ilmi bir gaye mi güttüklerini veyahut ceza hukukunun birleştirilmesi, üniformize edilmesi maksadını mı istihdaf cylediklerini tayin etmek.

Bu mevzular etrafında söz alan hatiplerin adedi iki evvelki toplantıya nazaran mahdut idi. Bunlardan bazıları ceza hukukunda yazılı kanunun ve felsefî, ahlâkî mutaların aynı derecede ehemmiyeti haiz olmasının hakikatte mütenakız gibi görünmesine rağmen birbirini tamamlayıcı olduklarına şaret ettiler. Diğer taraftan, yabancı memleketler ceza hukukunun tetkikinden elde edilen neticelerin terkibi lüzumunda ısrar ile bunun hakikî mânada bir mukayeseli hukuk çalışması olduğu tebarüz ettirildi. Ceza hukukunun hususî kısmının da mukayeseli hukuk mevzuu olmak itibariyle büyük bir ehemmiyet taşıdığı söylendi. Cenevre Hukuk Fakültesi Profesörlerinden M. Graven bu fikir üzerinde çok durdu. Ceza hukuku sahasında kanunla içtihadın karşılıklı rollerine mukayeseli ceza hukukunda kanuna mesnet ve kaynak olan mutaların tetkikindeki büyük ehemmiyete işaret edildi. Arjantin delegesi Buenos-Ayres Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Profesörü M. Molinario milletlerarası suçların sarrih bir tarifi yapılması lüzumu etrafında vâkıfane izahlarda bulundu. Genç bir Fransız hâkimi de cezaların infaz şekli bakımından âdi suçlarla siyasi suçlular arasında bu sonuncular aleyhinde olmak üzere gözetilen müessif farkı son senelerin hâdiselerinden misaller olarak şiddetli

bir lisanla tenkit etti. Ceza hukuku mevzuundaki bu müzakere ve münakaşalar, diğerlerine nazaran daha az hararetili cereyan etmiş olmakla beraber, dermeyen edilen mütalâaların mahiyeti itibariyle cidden dikkate şayandı.

H — Bu toplantılardan çıkan bazı umumî fikirler: Tutulan zabıtlarının hülâsası ilerde neşredilecek olan bu resmî toplantılarda ileri sürülen müzakere mevzularının ancak bir ikisi üzerinde durulmuş olmasına rağmen, umumiyetle çok faydalı, cazip fikir ve görüş teatilerinin yapılmış olduğunu söylemek icabeder. Şunu da kaydetmek icap eder ki, bu toplantılarda bilhassa pedagojik mevzular üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu resmî toplantılarda cereyan eden müzakere ve münakaşaların not edebildiğim ve hatırlıyabildiğim kısımlarını hülâsaten arz etmiş bulunuyorum. Gerek bu resmî toplantılardan, gerekse bunlar dışında yabancı ve yerli hukukçularla yaptığım konuşmalardan edindiğim başlıca fikirler şunlardır:

1 — Mukayeseli hukuk tetkiklerinin bizzatihi haiz olduğu büyük ilmi değer.

2 — Mukayeseli hukuk tetkiklerinin milletlerarasında duyulan yakınlaşma ihtiyaç ve zaruretlerinden dolayı artan ehemmiyeti.

3 — Mukayeseli hukuk araştırma merkezlerinin veya enstitülerinin her memlekette tesisi lüzumu ve bu sâyede yabancı araştırmacılar içinde kaynak ve malzeme temini.

4 — Mukayeseli hukuk tedrisatında yabancı memleketler hukukunun bir giriş dersi halinde izahı ve bu derslerde milli ve mahalli olanla müşterek ve beşerî olanın tefrik ve izahı.

5 — Mukayeseli hukuk tetkiklerinin her memleket hukuku için o memlekette yapılması zarureti ve hukukçular arasındaki doğrudan doğruya temasların büyük faydası.

Üzerinde hiç bir ihtilâfın bulunmadığını gördüğüm bu prensip fikirlerin yüksek heyetinizce de birer hakikat olarak takdir ve kabul buyurulacağı ve esasen bizce de malûm değerine binaen tedris programımızda ehemmiyetli bir yer verdiğimiz mukayeseli hukuka Fakültemizde müstakil bir ilmî araştırma sahası olarak da lâyıf olduğu yerin verileceği şüphesizdir. Bu itminan iledir ki, Fakültemize bağlı bir Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün teşkilini ve bu maksatla gereken statünün hazırlanmasını biraz sonra bir takrirle tasvîp ve müsaadenize arzedeceğim. İlerde,

gerek mukayeseli hukuk sahasında yetişmek istiyen, gerekse hukukun muhtelif branşlarında bilgi ve görgülerini arttırmak arzusunda bulunan arkadaşlarımızın Üniversiteler Kanununun bahsettiği imkândan mümkün olduğu kadar fazla faydalanmalarını temine çalışmamızı rica edeceğim. Muhtar Üniversitemizin kendisinden bihakkın beklenen ilmi inkişafa mazhar olmasında öğretim üyelerimizin yabancı memleketlerde mahalli hayatın her çeşit faaliyetlerini yakından takip etmek suretiyle yapacakları ilmi çalışmaların, yüksek kültür muhitleriyle sık sık ve doğrudan doğruya temasa geçmelerinin büyük faydalar sağlayacağı aşikârdır. Bu hususta yapılacak maddî fedakârlıkların tamamen mahalline masruf ve hakkiyle takdire mazhar olacağı şüpheden vareste olduğu gibi, böyle bir programın geniş nisbette tatbiki de bendeniz için bir Dekan sıfatıyla naciz bir hizmet ve derin bir zevk teşkil edecektr.

III — Bu resmi toplantılar dışındaki diğer temaslarım: Paristeki yirmi günlük ikametim arzettiğim resmi toplantılar dışında memleketim ve fakültem için faydalı olduğunu umduğum diğer temas ve müşahedelerle geçti. Bu hususta da kısaca malûmat vermekliğime yüksek müsaadenizi rica edeceğim.

Arz etmek istediğim temas ve müşahedelerin başında Fransız Cumhurbaşkanı tarafından Elysée sarayında yapılan resmi kabul esnasındaki intibalarım kayda şayandır. Cumhurbaşkanı M. Vincent Auriol, ecnebi delegelere hitaben iradettikleri uzun ve cidden değerli nutuktan sonra büfe başında yanımıza gelmek suretiyle bizimle alâka ile görüşerek iltifatta bulundular. Bu arada Ord. Prof. Kemalettin Birsen, kendilerine Türk Üniversitelerinin ilmi ve idari muhtariyete sahip ve bu bakımdan Fransız Üniversitelerinden daha ileri olduğunu, zira Fransadakilerin aksine olarak bizde Rektörlerin müntahap olduğunu söyledi. Cumhurreisi verdikleri cevapta, Fransada Rektörlerin salâhiyet çevrelerinin bazan bir kaç vilâyete şâmil olması itibariyle vaziyetlerinin başka bir ehemmiyet arzettiği, bununla beraber Türk Üniversitelerinin muhtariyet itibariyle daha ileri olmaları önünde hürmet ve takdirle eğilecekleri cevabını verdiler. Üniversitelerimizin muhtariyetinin her an tehdiide maruz bulunduğu rivayetlerinin, asıllı veya asılsız, daima dolaşmakta olduğu memleketimizde bir yabancı Devlet reisininin bu ifadesindeki mâna ve ehemmiyeti İstanbul muvasalatımda gazetecilere verdiğim beyanatta tebarüz ettirmeyi faydalı bulmuştum.

Diğer arkadaşlarla birlikte (Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Hüseyin Cahit Oğuzoğlu ve Ord. Prof. Kemalettin Birsen) Devlet Şûrasını ve yalnız olarak Temyiz mahkemesini ve Seine mahkemesini ziyaret ettim.

Devlet Şûrası İkinci Reisi Profesör Cassin, hakkımızda büyük bir alâka gösterdi. Şûranın doksan bine yakın cilt kitabı ihtiva eden kütüphanesini ve orada hararetle çalışmakta olanları görünce bu adalet müessesesinin, Devlet otoritesini fert hak ve hürriyetleri lehine tahdit etmek suretiyle idarî kazanın inkişafında oynadığı değerli rolü daha yakından idrak ettim. Temyiz mahkemesine Birinci Reis tarafından vaki davet üzerine yaptığım ziyarette, Birinci Reis M. Mongibeaux, bendenize mahkemenin her tarafını bizzat gezdirmek ve izahat vermek ve bazı hususî müzakere usullerini göstermek suretiyle hakkımda pek büyük bir nezaket izhar ettiler. Bu yüksek mahkemenin seksen bine yakın kitabı ihtiva eden kütüphanesini de imrenerek ziyaret ettim. Seine mahkemesi reisi M. Rousslet tarafından da çok büyük nezaket ve yakın alâka ile karşılandım.

Hariciye Nezaretî Kültürel Münasebetler Umum Müdürlüğü tarafından verilen ve Paris Hukuk Fakültesi Dekanı ile Profesör Niboyet ve M. Puget'nin de buldukları öğle ziyafetinde Paris ve İstanbul Hukuk Fakülteleri arasında önümüzdeki ders yılından itibaren ikamet ve avdet masrafları geldikleri memlekete ait olmak üzere konferansçı profesör mübadelesine karar verdik. İyi hazırlanmış olmak şartıyla, Pariste Fakültemiz öğretim üyeleri tarafından verilecek konferansların Türkiyeyi ve Türk ilmini tanıtmak bakımından pek faydalı olacağını takdir buyurursunuz. Şu ciheti de kaydetmek isterim ki, temas ettiğim bir çok yerli ve yabancı profesörler, memleketimizde konferanslar vermeğe hahişle âmâdedirler. Bunlar arasında Paris Hukuk Fakültesi Dekanı M. Juliot de la Morandière'in, M. Laufenburger'in, M. Chevalier'nin, M. René David'in, M. Prelot'un, M. Siegfried'in, M. G. Davy'nin ve hararetle bir Türk dostu olarak tanınan Lozan Hukuk Fakültesi Esasiye ve Sigorta Hukuku Profesörü M. Briedel'in isimlerini zikredebilirim.

Kültürel Münasebetler Umum Müdürü ile yaptığım temasta tekaüde sevkedilmiş olan meşhur Profesör M. G. Scelle'in davet edildiği takdirde memleketimizde profesörlük kabul edip etmiyeceği hususunun kendisinden istifsar olunmasını hususî surette istedim. Memnuniyetle kabul ettiler. Yüksek heyetiniz münasip görürse, netice alınacağından pek fazla ümitli olmamakla beraber, ciddi teşebbüse geçmek kabildir. Bu mümkün olduğu takdirde Devletler Hukuku kürsümüz büyük bir otorite kazanmış olacaktır. Büyük fedakârlıklarla celbedilecek olan yabancı hocaların cidden ilmî otoriteleri müsellemler arasından seçilmesinde bilhassa itina gösterilmesi lâzım geldiği hususuna bu vesile ile de işaret etmek isterim.

Romadaki Hususî Hukuku Birleştirme Milletlerarası Enstitüsü Müdürü M. Matteucci ile de görüştüm. Bu yaz tatilinden itibaren 4-5 ay ka-

dar kalmak üzere ve icabında oradan ücret de almak şartıyla bir arkadaşımızın bu enstitüde çalışmak için Romaya gönderilmesi imkânını elde ettim. Bir arkadaşımızın buraya gönderilmesini çok şayanı arzu bulmaktayım.

Öğrendiğime göre 1950 de Pariste Milletlerarası bir Hukuk Haftası yapılacağı gibi La Hâye'de de 1950 Ağustosunun birinden yedisine kadar üçüncü Mukayeseli Hukuk Milletlerarası Kongresi ve ayrıca Pariste de Ceza Hukuku Kongresi toplanacaktır. Bu toplantılarda komünikasyonlar verilecektir. İştirak etmek üzere hazırlanmak isteyen arkadaşlara Dekanlık tamamlayıcı tafsilâtı vermeğe âmâdedir.

Paristeki temaslarımdan Fakültem için faydalı olarak elde ettiğim bir netice de meşhur Fransız sosyoloğu Durkheim'ın siyasi sosyoloji hakkındaki derslerinin Fakültemiz tarafından Fransızca ve Türkçe olarak bastırılmasının teminidir. Henüz Fransa'da da intişar etmemiş olan bu derslerin ilk defa Fakültemiz tarafından neşrinin (Sorbon Profesörlerinden sosyoloğ M. G. Davy'nin bir mukaddimesiyle) bir kültür hareketi olarak kayda değer bir hâdise teşkil edeceğini sanıyorum. Bu hususu da Yönetim Kurulumuzun tasvibine arzedeceğim.

Maruzatımı bitirmeden Paristeki arkadaşlarımızın çalışmalarına temas etmek arzusundayım. Ord. Prof. Kemalettin Birsen çok değerli ve istifadeli tetkiklerine devam etmektedir. Kendilerinin Paris Hukuk Fakültesi muhitinde çok saygı ve sevgi gördüğünü iftiharla müşahede eyledim. Bir kaç ay işgal altındaki Garbi Alman Üniversitelerinde de tetkiklerde bulunmuşlardır. Aynı maksatla yakında Londraya ve İsviçreye de gidecektirler. Bu tetkiklerle Fakültemiz için değerli malûmat ve malzeme toplamakta ve aynı zamanda kütüphanelerde tetebbü ile de meşgul olmaktadırlar. Bundan başka Adliye Nezaretinde Code Civil ve Code de Procédure'un ıslahı ile meşgul olan komisyonun çalışmalarına da muntazaman iştirak eylemektedirler. Asistanlarımızdan Rahmi Çobanoğlu, Dünder Devres ve fahri asistanlarımızdan Turan Güneş gayretle çalışmakta ve tezlerini hazırlamaktadır. Lyon'da bulunan Asistan Lütfi Duran'ın da muvaffakiyetle çalışmakta olduğunu ve yakında tezini ikmal edeceğini memnuniyetle haber aldım.

Maruzatıma nihayet verirken, Fransada Fakültemiz hakkında gösterilen alâka ve sempatiyi burada şükranla anmayı ve bendenize bu tetkik seyahatini yapmak imkânını bahşeyliyen yüksek heyetinize karşı şükran ve minnetlerimi tekrar arz etmeyi bir vazife bilirim.